

Қазақстан Республикасы — IV бапқа сәйкес 2013 жылғы консультациялар қорытындылары бойынша ХВҚ миссиясының қорытынды мәлімдемесі

2013 жылғы 4 маусым

Хоссейн Самидің басқаруымен ХВҚ миссиясы 22 мамыр – 3 маусым аралығындағы кезеңде IV бапқа сәйкес 2013 жылғы консультацияларды өткізу үшін Алматы және Астанада болды. Миссия үкіметтің және орталық банктің лауазымды адамдарымен, жеке сектор мен қоғамдық ұйымдардың өкілдерімен кездесулер өткізді. Ресми органдардың Қазақстанды экономикасы қалыптасу үстіндегі алдыңғы қатарлы елдердің біріне айналдыру жөніндегі стратегиясын қолдау қажет, алайда экономикалық саясат жүйесін нығайту үшін келісіп күш жұмсау қажет. Қазіргі уақыттағы тұрақты макроэкономикалық орта бұл процесті жылдамдату үшін бірегей мүмкіндік беріп отыр. Миссия пайдалы әрі тиімді талқылаулар үшін кездесуге қатысушыларға ризашылығын білдіреді.

1. **Экономикалық өсу баяулады, алайда орта мерзімді перспективада ол орнықты деңгейде қалып қояды деп күтіледі.** Дағдарыстан кейінгі өндірістің жылдам қалпына келуінен кейін өткен жылы нақты ЖІӨ-нің өсуінің 5 пайызға дейін баяулауы байқалды, бұл негізінен мұнайды өндірудің және ауыл шаруашылығындағы өндіріс көлемінің төмендегенін көрсетеді. 2013 жылы, күтілгендей, өсу бірқалыпты болады, кейде ол металлургиядағы өсудің әлсіз қарқынының сақталуы салдарынан болады; бұл ретте нақты ЖІӨ өсуінің қарқыны аздап – шамамен 5¼-ға дейін көтеріледі (ресми органдардың болжамы 6 пайыз). Орта мерзімді кезеңде өсу перспективалары айтарлықтай қолайлы, бұл мұнай өндірудің, ең алдымен Қашаған кен орнында мұнай өндірудің айтарлықтай болжамды ұлғаюымен, сондай-ақ экономиканы әртараптандыру жөніндегі жоспарлармен байланысты болды.

2. **Болжамдарды болжамды төмендету тәуекелдері негізінен сыртқы факторлармен байланысты.** Шикізат тауарлары бағаларының төмендеуі және сыртқы сұраныстың, әсіресе Ресей, Қытай және Еуропа сияқты Қазақстанның негізгі сауда әріптестері болып табылатын елдердегі сыртқы сұраныстың әлсіреуі өсу перспективаларына теріс әсер етуі мүмкін. Қызмет көрсетілмейтін кредиттер (ҚКК) үлесінің тұрақты түрде жоғары болуы және Қашаған кен орнындағы мұнай өндіру мерзімдерін ауыстыру мүмкіндігі қосымша тәуекелдер болып табылады.

3. **Қаржы секторындағы тәуекелдерді жою жөнінде қолданылып жатқан шаралар қадағалауды нығайтудан және макропруденциалдық мониторингтен тұруы тиіс.** Мемлекеттің проблемалық банктердің акционерлері қатарынан шығу туралы шешімін қолдаймыз. Тұтастай алғанда банк жүйесінің тұрақтылығын нығайту үшін және жаңа тәуекелдердің туындауын болдырмау үшін мұндай шара толығымен ашық болуы тиіс. Сонымен қатар тұтастай алғанда жеке секторды кредиттеу көлемі бұрынғысынша үлкен емес; бұл ретте тұтынушылық кредиттеудің жылдам, төмен базамен, шамамен жылдық есептеуде 40 пайызға төмен өсуі байқалады. ҚКК проблемаларының ушығуының алдын алу үшін ресми органдар тәуекелдерді басқару және кредиттеу практикасының сенімділігін қамтамасыз етуі тиіс. Осыған байланысты жергілікті жерде банктік қадағалауды, өтімділікпен және кредиттеумен байланысты тәуекелдерді бағалауды, ертерек алдын алу жүйесінің шеңберіндегі жұмысты жандандыруды, сондай-ақ банктерде нақты бизнес-жоспарлардың болуын қамтамасыз етуді қоса алғанда, қадағалауды және макропруденциалдық құралдарды одан әрі нығайтудың маңызы ерекше.

4. **ҚКК проблемаларын реттеудегі аздаған алға жылжу жағдайында ресми органдар айтарлықтай белсенді позицияға өтуде.** 2012 жылы жаңа шаралардың енгізілуіне қарамастан, ҚКК көлемі жоғары деңгейде қалып отыр және шамамен 30 пайызды құрайды. Проблеманы шешу жөніндегі жұмысты бағаның өсуін күтіп отырған

банктердің активтерді сатуға ниет білдірмеуі, несиелерді қайта құрылымдау процесінің күрделілігі, сондай-ақ ипотекалық кредиттермен проблемаларды реттеудегі әлеуметтік сипаттағы қиындықтар тежеуде. Осы факторларды ескере отырып біз ресми органдардың Проблемалық активтер қорының жұмыс істеу схемасына банктер үшін оны тартымды ету және қажет болған жағдайда оның мөлшерін ұлғайту тұрғысынан айтарлықтай икемді тәсіл қарастыруын қолдаймыз. Біз ҚКК бойынша жоғарғы шекті көрсеткіштердің енгізілуін қолдаймыз және ресми органдарға оларды шоғырландырылған негізде сөзсіз орындауды және ықтимал шығындарды жабуға арналған резервтік болуын қамтамасыз етуді ұсынамыз. Банктер мен проблемалық борыштарды сатып алушылар үшін салық жеңілдіктерінің қолданылуын 2013 жылдан кейінгі кезеңге ұзарту да проблемаларды шешуге ықпал етуі тиіс.

5. **Ақша-кредит саясатының бағыты бұрынғыша негізделген болып табылады.** ТКШ қызметтерінің реттелетін бағаларының жақындағы көтерілуіне қарамастан, инфляциялық қысым және ақша-кредит агрегаттарының өсуі барынша шектеулі болды. Инфляцияның болжанатын жалпы деңгейінің белгіленген диапазонның орта нүктесіне (6-8 пайыз) жақын екенін, ал базалық инфляцияның тұрақты екенін ескере отырып, Қазақстан Ұлттық Банкі (ҚҰБ) жақын арадағы айларда өзінің операциялары бойынша өзгермейтін базалық мөлшерлемені сақтайды деп күтіледі. Егер банк жүйесіндегі артық өтімділік жеке секторға кредиттің жылдам өсуіне алып келсе немесе салық-бюджет саясаты қазіргі уақытта күтіп отырғанға қарағанда неғұрлым жұмсақ болса, осы бағытты қайта қарау талап етіледі.

6. **ҚҰБ-мен талқылау банк жүйесіндегі өтімділікті реттеуді жетілдіру үшін қабылданатын оң қадамдарды түсіндіруге мүмкіндік жасады.** Соңғы бірнеше жылда артық өтімділіктің өсуін тиімді басқару құралдарының шектелуіне байланысты ҚҰБ (i) теңгедегі өтімділіктің көлемін неғұрлым дәл бағалау мақсатында резервтік активтерден валютадағы қолма-қол ақша мен корреспонденттік шоттарды алып тастады; және (ii) өтімділік көлемінің маусымдық ауытқуын реттеу үшін (мысалы, тоқсан сайынғы салық төлемдеріне байланысты) «репо» операциялары арқылы банктерге қысқа мерзімді өтімділік беруді жандандырды. Сонымен қатар, ҚҰБ өтімділікті беру және сол сияқты алу мақсатында ашық нарықтағы операцияларға тұрақты қолданылатын механизмдерге өзгерістер енгізу және және тұрақты қолданылатын екі механизм бойынша пайыздық мөлшерлемелер арасындағы деңгейде «репо» операциялары бойынша жаңа мөлшерлемелер енгізу арқылы неғұрлым белсенді қатысуды жоспарлап отыр.

7. **Ақша-кредит саясатын одан әрі нығайту ақша-кредит саясатының бағытына, сондай-ақ ақпарат стратегиясын жетілдіруге қатысты орталық банктің операциялары бойынша базалық мөлшерлерден неғұрлым нақты белгілерді талап етеді.** Ресми қайта қаржыландыру мөлшерлемесі, ҚҰБ операциялары бойынша базалық мөлшерлеме басты нарықтық пайыздық мөлшерлемелерді қалыптастыруда шамалы рөл атқарады. Жоспарланып отырған «репо» құралын енгізу ҚҰБ операциялары бойынша, көбінесе басты нарықтық мөлшерлемелер үшін бағдар болатын және осылайша, ақша-кредит саясаты бойынша неғұрлым нақты белгілер беретін жаңа базалық мөлшерлемені белгілеуі (мөлшерлеменің неғұрлым тар дәлізі шеңберінде құптарлық) мүмкін. Сонымен қатар, ақша-кредит саясатының және операциялардың ниеттеріне қатысты күтулер бойынша бағдарлар құру үшін ҚҰБ отырыстардың қорытындылары бойынша ресми хабарларда және инфляция туралы тоқсандық есептерде ашық нарықтардағы операцияларды жандандыруға көшу бойынша жоспарлары туралы ашық және нақты хабарлауы және пайыздық мөлшерлемелерге ықпал ететін факторларды, сондай-ақ валюталық өктемдіктер жүргізу туралы шешімдерді неғұрлым жан-жақты түрде түсіндіруі керек. Болашақта ақша-кредит саясатының ықпал етуін беруді күшейту мақсатында орта мерзімді кезеңде неғұрлым икемді бағам белгілеу мүмкіндігі бар.

8. **Қазақстанның жеке зейнетақы қорларын мемлекеттік қорға біріктіру бойынша жұмысты ҚҰБ жүргізуде, бірақ тәуекелдер жоқ емес.** Бұрын жүргізілген

реформалар нәтижесінде алынған фискалдық тәуекелдердің күшеюін және жетістіктерді жоғалтуды болдырмау, оның ішінде зейнетақы қызметін көрсету нарығындағы бәсекелестікті жоғалтуды өтеу арқылы болдырмау аса маңызды. Біз, ішінара ресми органдарға олардың (i) активтерге де қатысты нақты және сенімді нарыққа бағдарланған стратегияны әзірлеу; (ii) коммерциялық дербестік қағидаттарымен келісімшарттар жасай отырып тәуелсіз басқаруды (беделді шетелдік консультанттардың қатысуымен болғаны құптарлық) қамтамасыз ету; (iii) жеке шоттарды жүргізуді қамтамасыз ету бойынша ниеттерін толық көлемде іске асыруды ұсынамыз. Зейнетақы қорларын біріктіру қатар жүрген тәуекелдерге қарамастан, банктер мен банктік емес қаржы ұйымдарының мемлекеттік бағалы қағаздар нарығына қатысуының күтіліп отырған кеңейту осындай қағаздарға зейнетақы қорлары тарапынан сұраныс төмендеген кезде ҚҰБ-ның ашық нарықтағы операцияларға қатысуды жандандыру бойынша іс-қимылдарын қолдауға көмек көрсете алады. Осыған байланысты Қаржы министрлігі мен ҚҰБ өзара тығыз іс-әрекет жасауының жалғасуының табысты нәтижелерге қол жеткізу үшін маңызды мәні болады.

9. 2013 жылға нақтыланған бюджетте (Ұлттық қорды ескере отырып, шоғырландырылған негізде) мемлекеттік қаржы сальдосының бастапқыда жоспарлағандай емес, едәуір төмен деңгейі көзделеді. Ағымдағы жылдың алғашқы айларында кірістердің түсуі, әсіресе корпорациялардың кірістеріне және ҚҚС-ға салынатын салық бойынша кірістердің келіп түсуі жоспарлағаннан төмен болды, бұл номиналдық ЖІӨ-нің күткендегіге қарағанда барынша төмен көрсеткішін көрсетеді. Ресми органдар бұған бастапқыда бекітілген бюджетпен салыстырғанда ЖІӨ шығыстарының 0,2 пайызға жалпы қысқарғаны деп қарады, бұл 2012 жылмен салыстырғанда (есеп айырысу ХВҚ әдіснамасына сәйкес) ЖІӨ шығыстарының 1,5 пайызға жалпы қысқарғанын көрсетеді. Оның үстіне кірістердің болжанып отырған едәуір төмен түсімін ескерсек, бюджеттің жалпы сальдосының жақсаруы бастапқы бекітілген бюджетте 0,5 пайызды құрағанына қарамастан, бұл жақсару 2012 жылмен салыстырғанда ЖІӨ-нің 0,2 пайызын құрайды. Өйткені кірістер түсімінің қысқаруы, біз ойлағандай, негізінен экономикалық циклдің кезеңімен беріледі, ал шығыстардың көзделген қысқаруы елеулі мәнге ие болғандықтан, миссия ағымдағы жылы шығыстардың қосымша қысқаруын ұсынып отырған жоқ. Бұл ретте миссия ресми органдарға 2014 жылы бюджеттік түзетудің өтемақысы бойынша жарияланған жоспарларды іске асыруды және нақтыланған бюджетке сәйкес 2013 жылы шығыстардың жүзеге асырылуын қамтамасыз етуді баса ұсынады.

10. Ресми органдар орташа мерзімді кезеңде мұнайға жатпайтын тапшылықты тұрақты деңгейге дейін қысқарту міндетін бұрынғысынша қолдап отыр, алайда, миссияның пікірі бойынша олардың болжамдарындағы бастапқы ауытқулар шындыққа жанаспайды. Бюджеттің қолданыстағы орташа мерзімді өлшемдерінде көзделген шоғырландыру жоспары негізінен ЖІӨ-ге пайыздық қарым-қатынастағы шығыстарды қысқартуға сүйенеді, осылайша экономиканы дамытудың және әртараптандырудың мемлекеттік бағдарламалары шеңберіндегі мемлекеттік шығыстар бойынша жарияланған (бірақ бюджетте көзделмеген) ауқымды жоспарлармен келісілмеуі мүмкін. Сонымен қоса, экономикалық өсім бойынша бастапқыда жол берілген қателер тым оптимистік бағытта болуы мүмкін.

11. Миссия Экономика және бюджеттік жоспарлау министрлігінің ағымдағы жылдың соңына дейін бюджеттің орта мерзімді өлшемдерін қайта қарау және біршама жетілдіру ниетін қолдайды. Нақтыланған бюджетке нақты макроэкономикалық қателікке сүйене отырып, кірістер мен шығыстар бойынша көзделген шараларды толық қосу болжанады. Ұлттық қордан алынатын қаражатты жұмсау бойынша мақсатты көрсеткіш 2018 жылды қоса алғанға дейінгі кезеңде ұлғаюы мүмкін, бұл ретте Ұлттық қордағы қаражаттың ең төменгі мөлшері бойынша мақсатты көрсеткішті ЖІӨ-нің 20 пайызынан 30 пайызына дейін ұлғайту жоспарланып отыр, бұл үкіметтің мұнай кірістерін мұқият басқару міндетін ұстанатынын растайды. Сонымен қатар, ресми органдар орта

мерзімді перспективада мұнайға жатпайтын тапшылықтың тұрақтылығын қамтамасыз ететін жаңа салық шараларын енгізу арқылы бюджеттің мұнайдан түсетін кірістерге тәуелділігін біртіндеп төмендетуді жоспарлап отыр. Соған қарамастан, осы шаралар бойынша жан-жақты ақпараттың және бюджеттің орта мерзімді өлшемдерінің жаңа жүйесінің болмауы миссияның ресми органдардың болжамдарына баға беруін қиындатады. Қаржы министрлігінің бюджеттік жоспарлауға қатысты өкілеттіктерін қайта ұйымдастырылған Экономика және бюджеттік жоспарлау министрлігіне жуырда ғана беруі макроэкономикалық саясат жүйесіндегі бюджеттік жоспарлардың ықпалдасуына әсер етуі керек.

12. Экономиканы әртараптандыру бұрынғысынша ұзақ мерзімді кезеңге экономикалық саясаттың басты басымдығы болып табылады. Ресми органдардың жоспарлары басым секторлардың инфрақұрылымын дамытуды, мекенжайлық қолдауды, инновацияларды ынталандыруды және өнімділікті арттыруды қамтиды. Экономиканы табысты әртараптандыру үшін адам капиталын өсіруге және институттарды нығайтуға жұмылдыра отырып, мемлекеттің экономикадағы рөлін қысқарту барынша маңызды болып отыр. Сонымен қоса, теріс макроэкономикалық нәтижелерді болдырмау үшін шығыстардың шамадан тыс үдеуіне қатыспай-ақ, мемлекеттік шығыстар бағдарламаларының оларды іске асырудың қолданыстағы әлеуетіне және тиімділігінің жоғары стандарттарына сәйкестігін қамтамасыз ету негізгі мәнге ие болмақ. «Самұрық-Қазына» АҚ басшылығымен жуырда ғана негізгі даму институттарын қайта ұйымдастыру нәтижесінде жаңа ұйым («Бәйтерек» холдингі) құрылды. Ресми органдар бұдан былай квазифискалдық операциялардың айқындылығын арттыру, оның ішінде мемлекеттік басқару секторының, квазифискалдық институттардың және мемлекеттік-жеке әріптестіктің қаражатын пайдалана отырып іске асырылатын барлық мемлекеттік бағдарламалардың экономикалық тиімділігіне талдау жасау арқылы (халықаралық қаржы ұйымдары жәрдемдескен жағдайда) арттыру мақсатында осы қайта ұйымдастыруды пайдаланып қалулары керек.